

ВІДГУК

офіційного опонента

БОРТНІК Оксани Григорівни

на дисертацію **ЛАНТУХА Ярослава Васильовича**

«Захист суб'єктивних прав та законних інтересів учасників виконавчого провадження у порядку цивільного судочинства», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дослідження. Нормативне врегулювання здійснення виконавчого провадження розвивається доволі активно. Аналіз практики розгляду судами питань, що виникають у ході виконавчого провадження, за матеріалами Єдиного державного реєстру судових рішень свідчить про активну участь суду в забезпеченні законності здійснення виконавчого провадження. Як зазначається в рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Apostol v. Georgia», право на відкриття виконавчого провадження є елементом права на доступ до виконавчого провадження, яке зі свого боку є складовою права на справедливий суд [197, § 56]. У ст. 1 Закону України «Про виконавче провадження» виконавче провадження визначається як завершальна стадія судового провадження. Так, захист прав, свобод, законних інтересів учасників виконавчого провадження є умовою реалізації права на суд. Водночас з огляду на неодноразові випадки формалістичних підходів до тлумачення положень законодавства з боку суддів та виконавців, а також невідповідність положень законодавства про виконавче провадження нормам матеріального й процесуального права породила безліч питань, і одним із основних було питання про відновлення суб'єктивних прав та законних інтересів учасників виконавчого провадження в порядку цивільного судочинства.

Отже, наявність теоретичних і практичних проблем, які виникають у процесі захисту суб'єктивних прав і законних інтересів сторін виконавчого провадження в порядку цивільного судочинства, недосконалість процесуального законодавства в цій сфері обумовлюють актуальність теми дисертаційного дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих в дисертації. Дисертаційне дослідження Я.В. Лантуха включає анотацію, вступ, три розділи (вісім підрозділів), висновки, список використаних джерел та додатки.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, є належним чином обґрунтованими, логічно послідовними та такими, що мають теоретичне і практичне значення. Вони ґрунтуються на комплексному аналізі правових

норм щодо захисту суб'єктивних прав і законних інтересів учасників виконавчого провадження в порядку цивільного судочинства, судовій практиці, результатах наукових досліджень з проблематики порушень процесуальних прав, зловживання процесуальними правами, захисту прав та законних інтересів у порядку цивільного судочинства.

Обґрунтованість отриманих результатів забезпечується використанням комплексу загальнонаукових та спеціально-юридичних методів дослідження, застосування яких спрямоване на досягнення поставленої мети – формулюванні авторської концепції захисту суб'єктивних прав і законних інтересів учасників виконавчого провадження в порядку цивільного судочинства, оцінюванні ефективності наявних правових конструкцій, що опосередковують правовідносини, які виникають у виконавчому провадженні, та виробленні рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства.

Поєднання аналітичного та логіко-семантичного методів уможливило формулювання авторського підходу до таких понять, як «процесуальні права», «зловживання процесуальними правами», «способи захисту процесуальних прав», «процедури захисту процесуальних прав» та інших (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3). Системний підхід застосовано впродовж усього дослідження, що в поєднанні з іншими методами наукового пізнання, зокрема системно-структурним, дало змогу здійснити систематизацію принципів захисту прав учасників виконавчого провадження, способів і процедур вказаного захисту, встановити місце альтернативних способів захисту вказаних прав у загальній системі захисту, а також дослідити актуальні міжнародні стандарти вказаного захисту та систематизувати пропозиції щодо вдосконалення законодавства (підрозділи 1.3–3.2). Поєднання методів синтезу, аналізу із гносеологічним методом дало нагоду визначити поняття права на захист процесуальних прав учасника виконавчого провадження як об'єкта судового захисту (підрозділ 2.1), а також надати пропозиції щодо вдосконалення законодавства про виконавче провадження та цивільного процесуального законодавства за наслідками аналізу міжнародного досвіду захисту вказаних прав (підрозділ 3.2).

У дослідженні також застосовано методи аналізу та синтезу, класифікації, групування, структурно-функціональний, порівняльно-правовий, історичного аналізу, системно-структурний, що в сукупності забезпечило формування науково обґрунтованих висновків і практично значущих рекомендацій.

Аналіз наукових джерел є достатньо репрезентативним, що дозволило автору сформулювати нові теоретичні положення щодо захисту суб'єктивних прав та законних інтересів учасників виконавчого провадження в порядку цивільного судочинства, запропонувати нові наукові положення, які мають значення для

розвитку доктрини цивільного процесуального права.

Об'єктом дослідження є правові відносини, які виникають за участю учасників виконавчого провадження у сфері захисту їхніх суб'єктивних прав і законних інтересів.

Предметом дослідження є захист суб'єктивних прав та законних інтересів учасників виконавчого провадження в порядку цивільного судочинства.

Структура дисертації передбачає послідовний та логічний виклад матеріалу. У першому розділі здійснено аналіз проблематики захисту суб'єктивних прав та законних інтересів учасників виконавчого провадження, розкрито генезис становлення інституту захисту суб'єктивних прав та законних інтересів учасників виконавчого провадження та здійснено характеристику принципів захисту суб'єктивних прав і законних інтересів сторін виконавчого провадження в порядку цивільного судочинства. Другий розділ присвячено характеристиці права на захист суб'єктивних прав та законних інтересів учасників виконавчого провадження; процедур захисту прав і законних інтересів учасників виконавчого провадження; систематизовано й розкрито способи захисту суб'єктивних прав та законних інтересів учасників виконавчого провадження. У третьому розділі досліджено зарубіжний досвід захисту суб'єктивних прав та законних інтересів учасників виконавчого провадження, визначено проблематику способів захисту суб'єктивних прав і законних інтересів учасників виконавчого провадження в порядку цивільного судочинства та запропоновано способи її вирішення.

Загалом структура дисертаційного дослідження забезпечує логічний перехід від теоретичного осмислення проблематики до аналізу чинного правового регулювання та вироблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення правових норм у досліджуваній сфері та узагальнення практики їх застосування.

Значний обсяг авторських висновків, пропозицій та узагальнень свідчить про самостійний характер проведеного дослідження, наукову зрілість дисертанта та вагомий внесок у розвиток науки цивільного процесуального права.

Достовірність та новизна наукових положень, висновків і рекомендацій.

Положення, винесені на захист, є науково обґрунтованими, логічно вмотивованими та достовірними, що підтверджується використанням належної методологічної бази, аналізом чинного законодавства, судової практики, доктринальних джерел цивільного процесуального права.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в здійсненні комплексного дослідження захисту суб'єктивних прав і законних інтересів учасників виконавчого провадження в порядку цивільного судочинства та конкретизується в таких положеннях і висновках, які виносяться на захист:

вперше:

1) здійснено періодизацію історичного розвитку інституту захисту прав і законних інтересів учасників виконавчого провадження;

2) визначено та систематизовано принципи захисту прав, свобод і законних інтересів сторін виконавчого провадження в порядку цивільного судочинства, виділено загальні та спеціальні принципи;

3) здійснено систематизацію процедур захисту прав учасників виконавчого провадження в порядку цивільного судочинства, виділено позовні й несповні процедури;

удосконалено:

4) поняття права на захист цивільних прав, визначено поняття та надано характеристику права учасників виконавчого провадження на захист своїх процесуальних прав і процесуальних законних інтересів, таке право визначено в об'єктивному та суб'єктивному розумінні;

5) положення щодо обов'язків виконавця судового рішення як елементу його правового статусу в правовідносинах виконавчого провадження, обґрунтовано наявність обов'язку виконавця не тільки дотримуватись вимог законності під час здійснення виконання судового рішення, а й сприяти реалізації процесуальних прав учасників виконавчого провадження, забезпечувати умови щодо цього;

6) положення щодо функцій діяльності виконавця судового рішення у виконавчому провадженні, обґрунтовано притаманність йому функції запобігання зловживань іншими учасниками виконавчого провадження своїми процесуальними правами;

набуло подальшого розвитку:

7) визначення завдання діяльності щодо захисту прав і законних інтересів учасників виконавчого провадження, виділено безпосереднє та загальне завдання;

8) поняття способів захисту суб'єктивних прав і законних інтересів, визначено поняття та надано характеристику способів захисту прав і законних інтересів учасників виконавчого провадження;

9) поняття міжнародних стандартів здійснення цивільного судочинства, визначено поняття вказаних стандартів щодо захисту прав і законних інтересів учасників виконавчого провадження в порядку цивільного судочинства у вузькому та широкому значеннях;

10) положення щодо змісту засади верховенства права у виконавчому провадженні.

Окремої уваги заслуговує опрацювання категорії процесуального законного інтересу учасника виконавчого провадження, його поділ на загальні та особисті інтереси, обґрунтування обов'язку виконавця поважати такий інтерес і створювати умови для його реалізації (с. 96), а також констатація двостороннього зв'язку

законного інтересу з процесуальними правами (с. 137). Обґрунтованим є висновок дисертанта про те, що діяльність суду з вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень (розділ 6 ЦПК України), не належить до захисту прав учасників виконавчого провадження, а має бути віднесена до їх охорони, оскільки спрямована на попередження порушень у майбутньому (с. 186). Практичну спрямованість дослідження підтверджують сформульовані дисертантом конкретні пропозиції щодо змін до законодавства, зокрема взаємоузгоджена пропозиція доповнити статтю 386 ЦПК України та статтю 41 Закону України «Про виконавче провадження» з метою забезпечення відновлення виконавчого провадження в разі скасування ухвали про визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню (с. 187).

Виходячи зі змісту проведеного дослідження, здобувач сформував концептуальне бачення захисту суб'єктивних прав і законних інтересів учасників виконавчого провадження в порядку цивільного судочинства. В його основі вбачається послідовне розмежування: права, що є предметом захисту, і права на захист як самостійного права; законного інтересу як самостійного об'єкта захисту і суб'єктивного права; публічно-правового механізму здійснення захисту і його приватноправового призначення. Це розмежування послідовно проведене в роботі: судовий контроль у виконавчому провадженні має адміністративно-правові «корені», проте правовідносини, які виникають під час його здійснення, мають цивільний процесуальний характер, що зумовлено особливою сферою їх реалізації, особливим суб'єктом контролю та особливим об'єктом впливу (с. 71); правова природа способів захисту прав учасників виконавчого провадження визначена як комплексна, оскільки поєднує застосування державного примусу уповноваженими суб'єктами з приватноправовим призначенням – захистом прав конкретного учасника та реалізацією інтересу щодо отримання виконання судового рішення (с. 110, 136–137). Зазначені положення узгоджують між собою отримані в роботі результати, зокрема систему загальних і спеціальних принципів захисту, поділ процедур захисту на позовні та несповні, розмежування безпосереднього й загального завдань захисту, а також обґрунтування принципово нової ролі виконавця судового рішення. Дисертантом запропоновано також рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства.

Практичне значення одержаних результатів дослідження. Сформульовані у дисертації положення, висновки та рекомендації можуть бути використані:

– у нормотворчій діяльності – з метою розвитку нормативно-правового регулювання захисту суб'єктивних прав і законних інтересів учасників виконавчого провадження в порядку цивільного судочинства;

- у практичній діяльності – для забезпечення правильного розуміння та застосування законодавства щодо захисту суб’єктивних прав і законних інтересів учасників виконавчого провадження в порядку цивільного судочинства;
- у сфері наукових досліджень – як теоретична основа для подальших досліджень цієї проблематики, а також суміжних галузевих наукових досліджень;
- для здійснення освітньої діяльності – під час розробки навчально-методичного забезпечення та викладання таких дисциплін, як: «Цивільне процесуальне право», «Виконавче провадження», «Актуальні проблеми цивільного процесуального права».

Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях. Дисертація є самостійним науковим дослідженням, яке представляє завершену роботу автора. Висновки, рекомендації та положення новизни, викладені в дисертації, є результатом особистої праці автора.

У науковій статті «Принципи захисту суб’єктивних прав, свобод та законних інтересів сторін виконавчого провадження у порядку цивільного судочинства», опублікованій спільно з доктором юридичних наук, професором Ю. Ю. Рябченком, автором визначено та систематизовано принципи захисту прав, свобод і законних інтересів сторін виконавчого провадження в порядку цивільного судочинства, виділено загальні та спеціальні принципи.

З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті положення та ідеї, які належать здобувачеві. Усі інші публікації, розміщені у фахових виданнях, підготовлено й опубліковано без співавторства.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено в 7 наукових працях, які включають: 4 статті у наукових фахових виданнях України та 3-х доповідей на Всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Кількість та якість наукових публікацій здобувача свідчать про належний рівень апробації результатів дисертаційного дослідження, їх наукову цінність та відповідність вимогам, встановленим для здобуття ступеня доктора філософії.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Я.В. Лантуха «Захист суб’єктивних прав та законних інтересів учасників виконавчого провадження у порядку цивільного судочинства» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року.

Змістове наповнення змісту розділів дисертації узгоджується із темою дослідження, а структура роботи характеризується логічністю та послідовністю викладення матеріалу. Висновки, сформульовані автором за результатами

проведеного дослідження, є аргументованими, належним чином обґрунтованими та підтвердженими положеннями чинного законодавства, науковими джерелами та результатами аналізу судової практики з проблематики порушень процесуальних прав, зловживання процесуальними правами, захисту прав та законних інтересів у порядку цивільного судочинства.

Оформлення дисертації відповідає встановленим нормативним вимогам. Анотація до дисертації повною мірою відповідає її змісту, структурі та основним результатам дослідження. Вона стисло та змістовно відображає актуальність теми, мету, завдання, наукову новизну та практичне значення дисертаційної роботи.

У дисертації відсутні порушення академічної доброчесності, зокрема прояви академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів дослідження. Автор належним чином використовує наукові джерела та дотримується принципів академічної етики. У роботі простежується чітке розмежування власних наукових результатів і положень, отриманих у співавторстві. Таким чином, підстави для сумнівів у достовірності результатів дослідження або дотриманні здобувачем принципів академічної доброчесності відсутні.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи актуальність обраної теми, належний науковий рівень виконаного Я.В. Лантухом дослідження, обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, їх наукову новизну, а також теоретичну й практичну значущість для вирішення актуальних проблем захисту суб'єктивних прав і законних інтересів учасників виконавчого провадження, доцільно звернути увагу на окремі положення дисертаційної роботи, що мають дискусійний характер і потребують додаткового обговорення.

У зв'язку з цим видається можливим висловити певні зауваження та пропозиції щодо окремих аспектів дослідження, зокрема:

1. Останніми роками здійсненню правосуддя у цивільних справах притаманні процеси, що можуть бути умовно об'єднані назвою «цифровізація»: електронний суд; електронні системи та реєстри, що використовуються під час виконання судових рішень; зростання ролі електронних технологій у цивільному обігу загалом, що впливає й на здійснення виконавчого провадження. Дисертант порушує цю проблематику в підрозділі 1.1, зокрема щодо відсутності визначеного законом правового порядку накладення автоматизованого арешту на депозитні рахунки боржника, а також щодо відповідних законодавчих ініціатив. Водночас у третьому розділі роботи, присвяченому саме основним напрямкам розвитку захисту суб'єктивних прав і законних інтересів учасників виконавчого провадження, вказані питання не отримали продовження та не знайшли відображення у сформульованих пропозиціях. Поза увагою залишились, зокрема, проблеми

автоматичного виключення відомостей з Єдиного реєстру боржників та зняття арешту з коштів, які нині є одними з проблемних у практичній площині.

2. У роботі сформульовано положення, важливі для концептуалізації авторського підходу. Наприклад, на сторінках 113–114 роботи дисертант висвітлює власний підхід до розуміння критеріїв визначення самостійності способу захисту процесуальних прав учасників виконавчого провадження. Виходячи з відповідних критеріїв самостійності способу захисту цивільних прав, дисертант обґрунтовано доповнює їх власним критерієм: достатністю конкретного способу для відновлення порушеного права. Такий підхід заслуговує на підтримку. Водночас їх застосування на практиці потребуватиме оцінки судом в кожній окремій справі. З огляду на тематику відповідного підрозділу «Способи захисту суб'єктивних прав та законних інтересів учасників виконавчого провадження», доречним є узагальнений виклад зазначених критеріїв стосовно способів захисту процесуальних прав і законних інтересів учасників виконавчого провадження як важливого елементу авторського підходу. На сторінках 183–184 дисертант обґрунтовує обов'язок виконавця «сприяти реалізації процесуальних прав учасників виконавчого провадження, забезпечувати умови щодо цього». Не оспорюючи зазначеного положення по суті, доцільно зауважити про складність його практичного застосування з огляду на наявність значної кількості оціночних категорій, які підлягатимуть доказуванню в суді у справах щодо невиконання виконавцем цього обов'язку. Хотілось би почути позицію дисертанта щодо цього.

3. У підрозділі 3.2 дисертант вказує на доцільність уточнення визначення у судовій практиці понять «публічний порядок», «національні інтереси», та забезпечення таким чином єдності судової практики щодо вирішення питання про задоволення клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду (ст. 468 ЦПК України). Зазначена проблематика є особливо актуальною в умовах збройної агресії з боку російської федерації, тому доцільно б було визначити: 1) які ознаки цих понять варто уточнити; 2) яким чином має бути закріплене уточнене розуміння таких понять для їх подальшого застосування.

4. Метою дослідження є формулювання авторської концепції захисту суб'єктивних прав і законних інтересів учасників виконавчого провадження. Концептуальне значення, на нашу думку, мають сформульовані в роботі положення про самостійність права на захист щодо права, яке є предметом захисту, та про законний інтерес як самостійний об'єкт захисту (с. 79–80, п. 12 висновків), про адміністративно-правові корені судового контролю за одночасно цивільного процесуального характеру контрольних правовідносин (с. 71), а також про комплексну правову природу способів захисту, які поєднують публічно-правовий механізм реалізації з приватноправовим призначенням (с. 110, 136–137). Зазначені

положення ґрунтуються на єдиній методологічній засаді, проте в роботі вони не зведені в єдине концептуальне положення. У зв'язку з наведеним просимо дисертанта пояснити, які положення він розглядає як концептуальну основу проведеного дослідження та в якому співвідношенні вони перебувають між собою.

Зазначені зауваження можуть бути враховані для оптимізації викладу проведеного дослідження, проте вони не ставлять під сумнів отримані дисертантом наукові результати та досягнення, мають дискусійний характер і є рекомендаційними.

Загальний висновок та оцінка дисертації. Дисертаційна робота Лантуха Ярослава Васильовича на тему «Захист суб'єктивних прав та законних інтересів учасників виконавчого провадження у порядку цивільного судочинства» є самостійним, комплексним і завершеним науковим дослідженням, у межах якого отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають важливе теоретичне та практичне значення для розвитку доктрини цивільного процесуального права, вдосконалення правових норм у досліджуваній сфері, узагальнення практики застосування правових норм у цій сфері.

У процесі виконання дисертаційного дослідження автор продемонстрував високий рівень теоретичної підготовки, ґрунтовне володіння методологією наукового пізнання, здатність до комплексного аналізу ефективності наявних правових конструкцій, що опосередковують правовідносини, які виникають у виконавчому провадженні. Робота характеризується самостійністю наукового пошуку, логічністю викладу матеріалу та наявністю аргументованих авторських висновків і пропозицій.

Сформульовані у дисертації положення, висновки та рекомендації свідчать про належний рівень фахової підготовки здобувача та достатній науково-теоретичний і методологічний рівень проведеного дослідження. Дисертація вирізняється системністю, послідовністю та чіткістю викладення матеріалу, а також належним ступенем обґрунтованості наукових положень.

Аналіз наукових публікацій за темою дисертаційного дослідження підтверджує належний рівень апробації його основних результатів, актуальність обраної тематики та практичну значущість сформульованих автором висновків і рекомендацій.

Актуальність теми дослідження, чіткість визначення мети та завдань, належний рівень обґрунтованості наукових положень, наукова новизна одержаних результатів, а також логічність і цілісність структури дисертації дають підстави стверджувати, що дисертаційна робота успішно вирішує важливе наукове завдання у сфері цивільного процесуального права.

З огляду на викладене, дисертація на тему «Захист суб'єктивних прав та законних інтересів учасників виконавчого провадження у порядку цивільного

судочинства» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із подальшими змінами), Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502) та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 та зареєстрованим в Міністерстві юстиції 12 України 03 лютого 2017 року за № 155/3002,3 а її автор – Лантух Ярослав Васильович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**доцент кафедри цивільного, трудового
та господарського права ННІ №1
Харківського національного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент**

.....Оксана БОРТНІК